

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-46-21>

УДК 338.48(477)

Цвілий Сергій Миколайович

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу,
Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1720-6238>

Tsviliy Sergiy

National University "Zaporizhzhia Polytechnic"

АНАЛІЗ І ОЦІНКА ІНСТРУМЕНТІВ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

ANALYSIS AND EVALUATION OF INSTRUMENTS FOR STIMULATING THE DEVELOPMENT OF THE INVESTMENT POTENTIAL OF THE TOURISM INDUSTRY

Анотація. У статті розкриті підходи щодо комплексного вивчення проблеми стимулювання розвитку індустрії туризму. Згруповано обсяг надходжень до бюджету України туристичного збору від діяльності суб'єктів туристичної індустрії. Встановлено, що розвиток інвестиційного потенціалу туристичної індустрії і привабливість залежить від відтворювальних процесів туристично-рекреаційних ресурсів. Проаналізовано витрати суб'єктів туризму за сферою господарського та обслуговуючого забезпечення виробництва туристичного продукту. Подано динаміку видатків на туристичні і суміжні підкомплекси з бюджетів різних рівнів України. Оцінено внесок туристичної індустрії в ВВП і частку видатків на туристичний бізнес в бюджетах різних рівнів України. Запропоновано заходи підвищення інвестиційної привабливості вітчизняних туристичних підкомплексів. В цілому, розвиток інвестиційного потенціалу за цілеспрямованого застосування інструментів бюджетного стимулювання має стати вектором з відтворення регіонального туристичного продукту України.

Ключові слова: туристична індустрія, інвестиційний потенціал, бюджетні інструменти, приватно-державне партнерство, стимулювання розвитку.

Summary. The article discloses approaches to the comprehensive study of the problem of stimulating the development of the tourism industry. The goal is a comprehensive analysis and assessment of the development of the investment potential of the tourism industry of Ukraine based on the prerequisites for the purposeful application of budgetary stimulation tools and the determination of measures to increase the investment attractiveness of sub-complexes. It has been established that the development of the investment potential of the tourism industry of Ukraine is accompanied by the introduction by the state of budgetary instruments that have a synergistic nature of the combination of investment incentives of tourism sub-complexes as a complete socio-economic system. The amount of revenues to the budget of Ukraine from the tourism tax from the activities of the tourism industry entities is grouped. It was established that the development of the investment potential of the tourist industry and its attractiveness depends on the reproductive processes of tourist and recreational resources. The average costs of the subjects of the tourism industry in the field of economic and service support for the production of the tourist product were analyzed. It has been proven that the idea of joint private-state financing of priority areas of activity is key to solving a number of socio-economic tasks. The dynamics of expenditures on tourist and related sub-complexes from the budgets of different levels of Ukraine are presented. The contribution of the tourism industry to the GDP and the share of expenditures on the tourism business in the budgets of different levels of Ukraine are estimated. Measures to increase the investment attractiveness of domestic tourist sub-complexes are proposed. It was concluded that the development of the investment potential of the tourism industry of Ukraine with the purposeful application of budget stimulation tools should become a vector for the reproduction of the regional tourism product. Further scientific developments have the prospect of finding ways to minimize imbalances in the budget sphere of the country in relation to the development of the tourism industry.

Keywords: tourism industry, investment potential, budgetary instruments, private-public partnership, development stimulation.

Постановка проблеми. В глобальному світі інвестиції розглядаються як важливий фактор стимулювання розвитку індустрії туризму та інструмент управління розвитком підприємництва в туристичній індустрії країни й її окремих регіонів. Від обсягу і структури інвестицій залежать темпи розвитку індустрії туризму і фінансово-економічні показники її функціонування, якісні характеристики об'єктів туристичної інфраструктури і підприємств, місткість та пропускна здатність туристичних об'єктів, структурна пропорційність розвитку індустрії на основі комбінування різних підприємств: транспорту, готелів, мережі харчування, зв'язку тощо. В різних країнах органи державної влади реалізують заходи з підвищення інвестиційної привабливості та створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, приймають участь у прямому фінансуванні об'єктів туристичної інфраструктури. У світовій практиці привабливість туристичних індустрій за територіальною просторовою ознакою визначають бюджетно-стимулюючими інструментами інвестиційних надходжень [10]. Але більшість із них за своїм туристичним потенціалом не спроможні створити конкурентоспроможний туристичного продукт і впровадити належний рівень інноваційних технологій в туристичну інфраструктуру без підтримки приватних інвесторів. Саме тому важливим є комплексне вивчення проблеми стимулювання розвитку індустрії туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль індустрії туризму в розвитку з позицій глобалізації та інтернаціоналізації розглянуто в дослідженнях Арескі Р., Бенавідеса Д., Гранта Т., Мілна С., Піотровські Дж., Шеріфа Р., інших. Теоретичні та практичні аспекти механізму субсидування індустрії туризму у взаємодії з принципами фінансової підтримки інвестиційної діяльності фірм розглянуто в працях Бартлетта Дж., Хокінса Д., Ламуре К. Багатоаспектність впливу бюджетних інструментів на стимулювання розвитку туристичної галузі на інвестиційному ринку вивчали Рипкович М., Трусова Н., Філіпс Д., Фолкнер Дж., Хілбрунер Р., Хокінс Д. На сучасному етапі впровадження преференцій на введення інвестицій в Україну у післявоєнному відновленні туризму необхідним є запровадження методичного підходу щодо аналізу й оцінки розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму в країні, який на засадах бюджетних інструментів стимулювання дозволить відтворювати туристичні підкомплекси за наявності реальних та потенційних ресурсів.

Метою дослідження є комплексний аналіз і оцінка розвитку інвестиційного потенціалу туристичної індустрії України на базі передумов цілеспрямованого застосування інструментів бюджетного стимулювання та визначення заходів з підвищення інвестиційної привабливості підкомплексів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток інвестиційного потенціалу туристичного індустрії України супроводжується впровадженням з боку держави бюджетних інструментів, які мають синергетичний характер комбінації стимулів інвестування туристичних підкомплексів, як цілісної соціально-економічної системи. Серед специфічних бюджетних інструментів стимулювання розвитку інвестиційного потенціалу туристичної індустрії є туристичний збір у розмірі від 0,5% (для внутрішнього туризму) до 5% – для в'їзного туризму до бази справляння збору [4]. Так, за 2018–2021 рр. обсяг надходжень до бюджету України суми туристичного збору від діяльності суб'єктів туристичної індустрії зріс у 2,6 разів, в тому числі від юридичних осіб – у 2,5 рази, від фізичних осіб-підприємців – у 2,8 разів (рис. 1).

В цілому, приріст податкових надходжень від господарської діяльності суб'єктів туристичних підкомплексів за 2020–2021 рр. склав 40,7%, в тому числі від екскурсійної діяльності – 22,6% (табл. 1). За цей період величина отриманого доходу збільшилась на 302,9 млн EUR (від 744,5 до 1047,4 млн EUR), яка має цільову спрямованість: відтворення інвестиційного потенціалу туристичної індустрії та матеріально-технічне забезпечення території.

Зазначено, що найбільша питома вага податкових платежів до бюджету надходить від туристичних операторів – від 96,4% до 97,5% загальної суми податкових зобов'язань суб'єктів туристичної індустрії країни.

Туристичними агентами та суб'єктами екскурсійної діяльності за 2020–2021 рр. перераховано до бюджету 59,6 млн EUR та 3,8 млн EUR податку на додану вартість, в тому числі від екскурсійної діяльності 0,7 млн та 2,8 млн EUR відповідно. За період дослідження обсяг комісійних, агентських, інших винагород туристичних операторів зменшився на 87,8%, туристичних агентів – на 3,4%, суб'єктів екскурсійної діяльності – на 60%. Операційні витрати на надання туристичних послуг компаніями обслуговуючої сфери туристичних операторів скоротились на 12,7 млн EUR, суб'єктів екскурсійної діяльності – на 0,5 млн EUR, туристичних агентів – зросли на 4,0 млн EUR.

Розвиток інвестиційного потенціалу туристичної індустрії та її привабливість залежить від відтворювальних процесів туристично-рекреаційних ресурсів, які, в свою чергу, потребують матеріальних та фінансових витрат на просування туристичного продукту суб'єктами туристичної діяльності через послуги обслуговуючих підприємств і суміжних галузей. Так, в 2018–2019 рр. середній обсяг витрат туристичних операторів на розміщення та проживання туристів по відношенню до їх середньої величини в 2020–2021 рр. зріс на 34,7% або на 205,14 млн EUR (табл. 2).

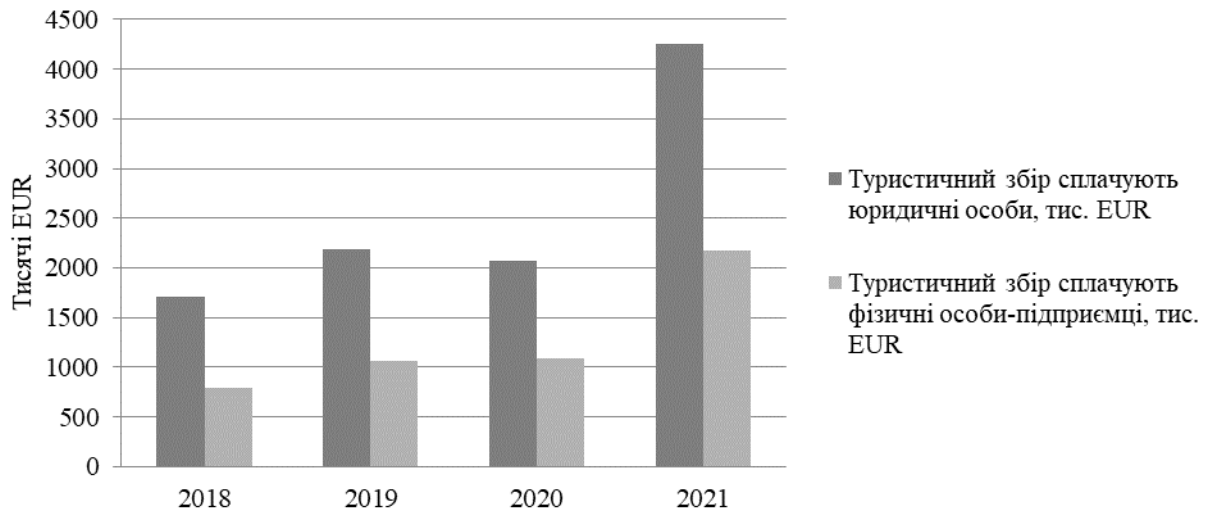

Рисунок 1 – Обсяг надходжень до бюджету України туристичного збору від діяльності суб'єктів туристичної індустрії за 2018–2021 рр., тис. EUR

Джерело: сформовано за даними [4; 6–8]

Витрати на готелі та інші засоби збільшились на 200,8 млн EUR або на 45%, витрати на транспортне обслуговування – на 61% або на 83,7 млн EUR. В структурі транспортних витрат найбільшу питому вагу складають витрати на повітряні перевезення туристів – від 96,5% до 98,1%. В середньому, витрати на харчування зросли в 6,7 разів, на екскурсійне обслуговування – на 66%. Питома вага ресурсів на екскурсійне обслуговування в загальному обсязі витрат на обслуговування туристичної індустрії складала від 22,4% до 23,9%.

Доцільно зазначити, що саме витратна частина туристичної індустрії формує коло інстру-

ментів бюджетного стимулювання при залученні інвестицій в туристичні підкомплекси. Найбільш дієвими є такий інструмент бюджетного стимулювання, як «концесія туристичних об'єктів», яка визначає доцільність цільового фінансування вигідних інвестицій у приватний сектор національної економіки на основі спільних державно-приватних проектів.

Ідея спільного приватно-державного фінансування пріоритетних напрямків діяльності є ключовою для вирішення низки соціально-економічних завдань, які неможливо вирішити лише зусиллями держави, особливо щодо об'єктів, які на «сьогодні»

Таблиця 1 – Надходження до бюджету України від господарської діяльності суб'єктів туристичної індустрії за 2020–2021 рр., млн EUR

Індикатор	Туроператори		Туристичні агенти		Суб'єкти екскурсійної діяльності	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку тощо)	717,6	1021,6	43,0	47,0	3,7	3,5
Податок на додану вартість	861,1	1226,0	30,3	29,3	2,0	1,8
тому числі від екскурсійної діяльності	1,3	2,1	0,3	0,4	1,5	1,3
Сума комісійних, агентських і інших винагород	108,2	13,2	23,0	22,2	0,5	0,2
Податковий кредит з ПДВ в операційних витратах	100,3	94,7	1,3	2,2	0,03	0,08
Податковий кредит за єдиним соціальним внеском в операційних витратах	27,9	3,1	68,7	91,6	4,1	5,3
Податковий кредит за податком з доходів фізичних осіб (ПДФО) в операційних витратах	2,3	2,5	2,2	2,3	0,16	0,15
Податковий кредит з військового збору в операційних витратах	0,2	0,2	0,1	0,1	0,005	0,004

Джерело: сформовано автором за даними [4; 6–8]

Таблиця 2 – Витрати суб'єктів туристичної індустрії за сферою господарського та обслуговуючого забезпечення виробництва туристичного продукту, в середньому за 2018–2021 рр., тис. EUR

Витрати	Туроператори		Туристичні агенти		Суб'єкти екскурсійної діяльності	
	2018–2019	2020–2021	2018–2019	2020–2021	2018–2019	2020–2021
На розміщення та проживання	590239	795380	1685,1	1617,5	16,8	24,5
На готелі та аналогічні засоби	444797	645587	1499	1480,1	9,1	14,2
Приватного сектора	153,6	354,1	40,6	41,1	–	8,9
На транспортне обслуговування	137204	220908	694,1	1114,3	438,1	609,2
На залізничний транспорт	1214,8	883,6	32,7	29,8	13,2	12,4
На повітряний транспорт	124912	211256	281,9	265,9	–	–
На міський транспорт	3317,9	3180,6	4,58	0,4	28,9	34,7
На екскурсійні автобуси	59,2	340,5	–	402,3	32,4	572,3
На оренду автомобілів	2665,4	1407,9	382,5	6,9	286,6	0,9
На харчування	3057,4	20437	8,7	164,4	93,7	220,3
На медичне обслуговування	8115,8	2061,3	170,4	17,6	20,2	0,4
На екскурсійне обслуговування	44356	73665	203,6	119,5	258,8	423,0
На візове обслуговування	1163,3	460,7	77,2	20,5	4,5	0,2
На організацію культурних заходів	1038,2	655,5	17,2	15,7	17,7	23,8
На інші послуги	6392,2	10562	227,0	359,3	87,0	194,4

Джерело: сформовано автором за даними [5]

не можуть бути передані повністю у приватну власність. Більше того, для здійснення зазначених проектів потенційно привабливим є варіант їх емісійного фінансування, тобто за рахунок випуску державних облігацій, кошти від продажу яких матимуть цільове призначення. Під таким кутом огляду, бюджетне стимулювання в умовах дефіцитності державного бюджету набуває нових шляхів розв'язання цих завдань через емісійне фінансування інвестиційних проектів із дотриманням «золотого правила» державних фінансів, за принципом «позичати, щоб інвестувати» [9].

Світова практика довела ефективність застосування механізмів бюджетного стимулювання розвитку інвестиційного потенціалу туристичної індустрії, використовуючи субвенції на інформаційне забезпечення на просування туристичного продукту. Так, у Туреччині урядові субсидії на маркетинг туристичних фірм покривають 50% від загальної суми капіталовкладень [2]. Державні інвестиційні проекти в туристичній індустрії застосовуються за конкурентними принципами розподілу міжбюджетних трансфертів, які відповідають пріоритетам державної політики [3]. Ці конкурентні принципи закладено в такий інструмент бюджетного стимулювання, як бюджетний кредит. На противагу бюджетному інвестуванню приватний туристичний бізнес зацікавлений в державних пільгових довгострокових кредитах для відтворення інвестиційної привабливості об'єктів туристичної індустрії в туристично-орієнтованих країнах. Наприклад, у Єгипті такі кредити можуть мати 17-20 років відстрочки або надаватися під 2,5-4% річних; у Туреччині вони є безвідсотковими для будівництва готелів тер-

міном на 46 років та для інших видів діяльності складають лише 4% річних [1].

В Україні інструментами бюджетних стимулів розвитку інвестиційної привабливості туристичних підкомплексів є кошторисне фінансування та бюджетні асигнування. Динаміка видатків на туристичні та суміжні підкомплекси з бюджетів різних рівнів України представлено на рис. 2, 3, 4.

Так, за 2017–2021 рр. сукупні видатки на туристичну індустрію в Україні збільшилися більш ніж у 2,5 рази. Проте, на утримання туристичних об'єктів виділялася вкрай низька частка у Державному бюджеті (від 0,68% до 1,1%) у місцевих бюджетах від 0,96% до 3,62% відповідно. Більша частка видатків розподіляється на галузі культури, підтримання заповідників, національних парків, розвиток мистецтва тощо. Сукупна частка видатків на туристичний бізнес із рядом обслуговуючих та суміжних з нею підкомплексів склала, в середньому, близько одного відсотка. Одночасно з цим, внесок туристичної індустрії у валовий внутрішній продукт України склав за період більше 5%.

До заходів підвищення інвестиційної привабливості підкомплексів віднесено:

- створення сприятливого інвестиційного клімату для широкого залучення вітчизняних та зарубіжних туристичних підприємств на основі проведення пільгової податкової та кредитної політики, розроблення системи гарантій фінансово-кредитним установам, забезпечення непопорушності прав власності;

- проведення науково-практичних семінарів в освітніх та науково-дослідних установах з проблем підвищення інвестиційної привабливості

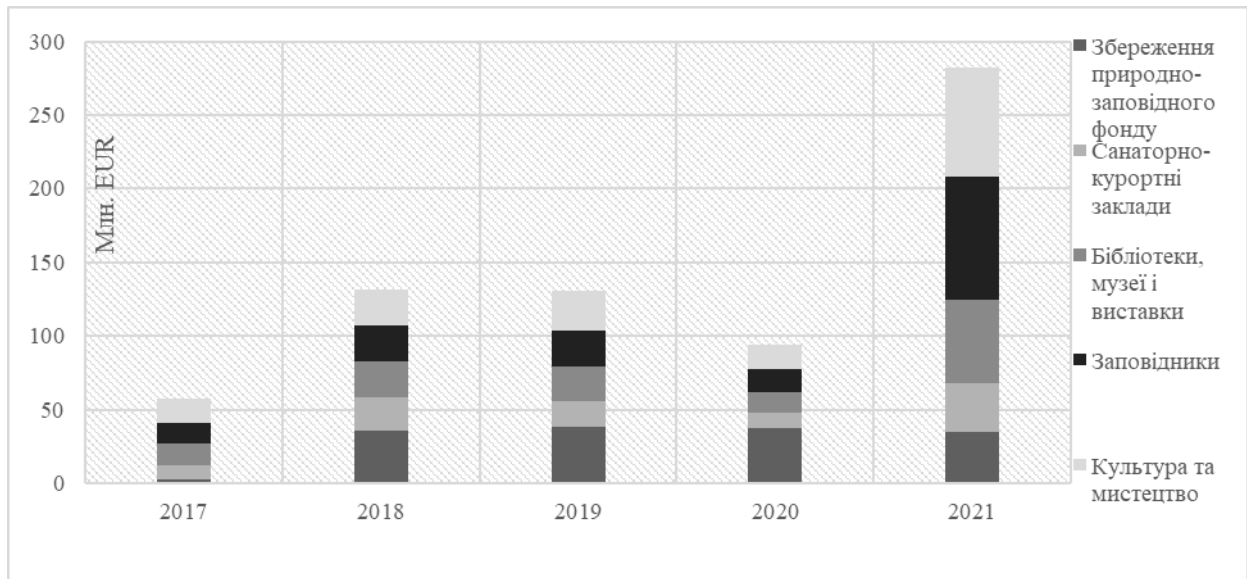

Рисунок 2 – Динаміка видатків на туристичну індустрію та суміжні з нею підкомплекси з Державного бюджету України, млн EUR

Джерело: сформовано автором за даними [4; 6–8]

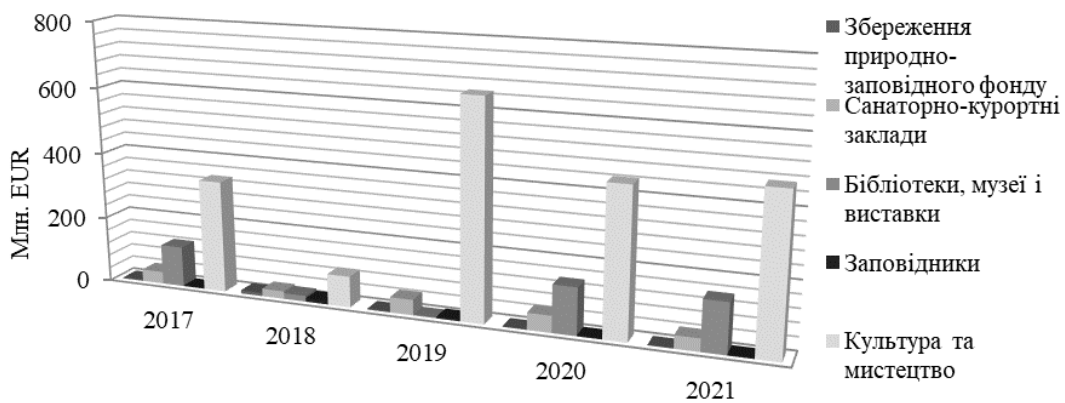

Рисунок 3 – Динаміка видатків на туристичну індустрію та суміжні з нею підкомплекси з місцевого бюджету України, млн EUR

Джерело: сформовано автором за даними [4; 6–8]

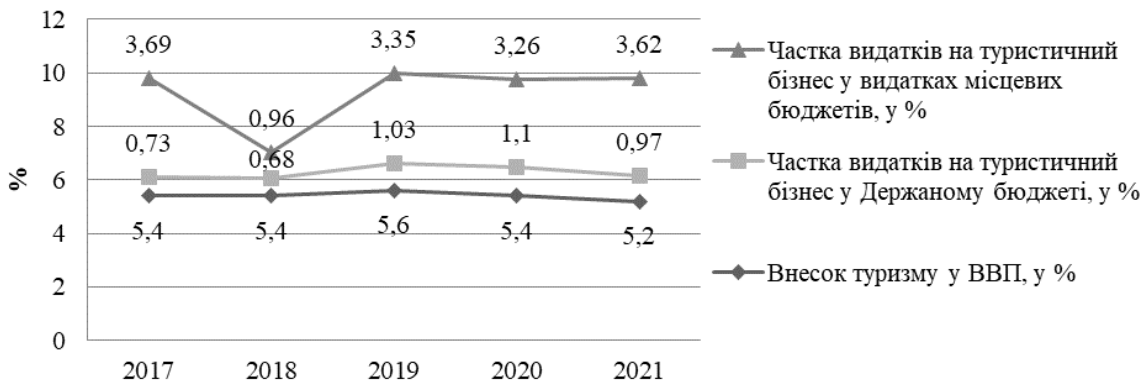

Рисунок 4 – Внесок туристичної індустрії в ВВП та частка видатків на туристичний бізнес в бюджетах різних рівнів України, %

Джерело: сформовано автором за даними [4; 6–8]

туристичної індустрії України та розвитку туристичного підприємництва в регіонах;

– надання туристичним організаціям інформаційної підтримки з просування туристичних послуг шляхом створення єдиного туристичного порталу;

– формування електронного каталогу інвестиційних проектів в туристичній індустрії за сприяння Міністерства цифрової трансформації України;

– трансформація регіональних стратегій розвитку інвестиційного потенціалу;

– розробка та реалізація регіональних програм розвитку в'їзного туризму, спрямованих на стимулювання інвестицій в туристичну інфраструктуру;

– формування туристичного іміджу локацій, міст, територій, регіонів, країни.

Брак дієвих бюджетно-стимулюючих інструментів, які здатні підвищити інвестиційну привабливість туристичної індустрії і галузей її обслуговування пов'язаний із відсутністю належної гармонізації інтересів учасників даного процесу, які спроможні створити передумови для підтримки або розвитку територій, а також для певних категорій населення, визначених соціально-економічною політикою держави. Реалізація чіткої цільової спрямованості бюджетно-стимулюючих інструментів туристичної індустрії визначить їх місце в системі бюджетного механізму як окрему функцію. В свою чергу, це дасть змогу відмежувати їх від завдань бюджетної політики, оскільки вони наділені ознаками постійності в часі, при-

значеними для вирішення проблеми інвестиційної привабливості вже сформованих туристичних комплексів. Дані аргументи можна підтвердити генезисом бюджетного стимулювання та його поступовим становленням як елемента економічної системи держави.

Висновки. Таким чином, комплексні аналіз і оцінка розвитку інвестиційного потенціалу туристичної індустрії України за цілеспрямованого застосування інструментів бюджетного стимулювання має стати вектором до відтворення регіонального туристичного продукту із швидким формуванням туристичних маршрутів. При створенні вітчизняних туристичних продуктів туристичні підкомплекси мають об'єднуватись у нові туристичні маршрути за умов впровадження єдиної корпоративної гостинності та об'єднувати ресурси для гармонізації інтересів приватного і державного секторів економіки туризму.

Шляхом вирішення проблеми інвестування туристичної індустрії є реалізація концесії у якості інструменту вдосконалення бюджетного стимулювання інвестиційної привабливості туристичних підкомплексів. Тобто, це дозволить сформувати туристичні продукти європейського зразка з відповідним рівнем господарського і обслуговуючого забезпечення туристичної інфраструктури. Подальші наукові доробки мають перспективу до пошуку шляхів мінімізації дисбалансів у бюджетній сфері країни щодо розвитку туристичної індустрії.

Список використаних джерел:

1. Bartlett J. IFC PEP-Pacific Tourism Sector Diagnostic Tool Supporting Responsible Tourism Development. 2011. Available at: https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/2151/InvestmentWorkbook_4%5B2%5D.pdf
2. Byrkovych V. Modernization of tourist and recreational potential of Ukrainian regions. *Statistics of Ukraine*. 2014. No. 3. P. 32–34.
3. Dovbenko O. Tax incentives for investments in the tourist complex of Ukraine. Formation of market economy. *Scientific collection of KNEU*. 2007. No. 17. P. 302–311.
4. Directory of benefits provided by the current legislation on the payment of taxes, fees, and other mandatory payments. Available at: <https://tax.gov.ua/dovidniki-reestri-perelik/dovidniki-/54005.html>
5. The world bank. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator>
6. The only web portal for the use of public funds. National Dendrological Park. Available at: <https://spending.gov.ua/new/disposers/03534653/agreements>
7. Tourist portal of Ukraine. Available at: <http://www.stejka.com/ukr>
8. Tourist streams. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm
9. Trusova N.V., Tanklevska N.S., Cherniavska T.A., Prystemskyi O.S., Yeremenko D.V., Demko V.S. Financial Provision of Investment Activities of the Subjects of the World Industry of Tourist Services. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2020. Vol. 4(44). P. 890–902.
10. Trusova N.V., Tsviliy S.M., Gurova D.D., Demko V.S., Samsonova V.V. Budget Instruments for Stimulating the Development of the Investment Potential of the Tourism Industry in Ukraine. *Econ. Aff.* 2023. Vol. 68(01s). P. 253–269.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2023